

Gelukzoekers. 2000 jaar tussen Europa en Marokko

Wouter Smets

In 2014 vieren we 50 jaar migratie. Het is inderdaad 50 jaar geleden dat de Belgische overheid met de Marokkaanse een migratieakkoord afsloot om gastarbeiders naar ons land te halen. Ook onze buurlanden sloten gelijkaardige akkoorden. Sindsdien wonen miljoenen Marokkanen en hun nazaten in West-Europa. Toch gaat de geschiedenis van contacten tussen Europa en Marokko¹ veel verder terug. In dit artikel bekijken we in vogelvlucht 2000 jaar contacten tussen Marokko en Europa. Daarin blijkt de wederzijdse beïnvloeding veel diepgaander te zijn dan '50 jaar migratie' zou kunnen doen vermoeden. Gelukzoekers zijn een eeuwenoud fenomeen, en de culturele uitwisseling tussen hen en hun land van bestemming verloopt ook al die tijd al in beide richtingen.

Romeinse fundamenten van de Marokkaanse beschaving

Toen keizer Caligula in het jaar 40 van Noord-West-Afrika een Romeinse provincie maakte, bekleedde dit gebied een functie die gelijkaardig was aan die van de Lage Landen in het imperium: Mauretania Tingitania² was een uithoek van het rijk waar slechts weinigen echt interesse voor hadden. Toch was het een gebied dat een aantal troeven te bieden had die van Mauretania Tingitania een aantrekkelijke bestemming maakte voor Romeinse burgers. Hier en daar resten nu nog ruïnes die getuigen van de welstand waarin de Romeinse elites leefden in de steden. De Romeinse kolonisten die naar Mauretania kwamen, waren vooral gelukzoekers die in de enkele welvarende steden kleine stukjes Rome nabouwden. In Volubilis, nabij de moderne stad Meknes, liggen nog schitterende resten van de rijkdom van weleer.

Op verschillende plaatsen in de provincie werden producten gemaakt die erg gegeerd waren in Rome. Uit schelpen die gevonden werden bij het huidige Essaouira werd een paarse kleurstof gewonnen waarmee exclusieve stoffen konden gemaakt worden. Paarse kledij was een symbool voor welstand in Rome. In Lixus, iets te noorden van het moderne Rabat, bewijzen resten hoe op massale schaal *garum* gemaakt werd, een immens populaire smaakmaker op basis van visresten. Het lijkt dus overduidelijk dat als we de Romeinen als grondleggers van de West-Europese cultuur beschouwen, we dit ook kunnen doen voor de Marokkaanse. De Romeinen die naar deze streek trokken, waren vooral handelaren die rijk hoopten te worden van de export, of gepensioneerde militairen die stukken land ontvingen om in comfort oud te worden. Het was een soort van voorafspiegeling van de Europeanen die vandaag een Marokkaans buitenhuisje kopen.

Toch bleef de impact van het Romeinse rijk hoofdzakelijk beperkt tot een stedelijke elite. Toen de Arabieren in de 7^e eeuw het land veroverden, bleken de Romeins-christelijke wortels te dun om dominant te blijven. Hoewel een belangrijke groep Joden in het land bleef tot de oprichting van de staat Israël midden de 20^e eeuw, bleek de Romeinse staatsgodsdienst, het christendom, niet bestand tegen de bekeringspogingen uit de Arabische

wereld. In de loop van de 7^e eeuw werden door het expansieve Arabische rijk verschillende pogingen ondernomen om de Maghreb te veroveren en te islamiseren. Pas de 8^e expeditie³ (698-715) slaagde erin om de weerstand te overwinnen. Het was een echte breuk in de geschiedenis van de regio.

Al Andalus: Marokkaans erfgoed, Europese geschiedenis

In 711 stak Tarik Ben Ziyad, de stadhouder van Tanger, het nauw tussen Afrika en Europa over met een legermacht van zo'n 7000 man. Hij gaf er zijn naam aan de rots die wij vandaag nog steeds Gibraltar noemen, een verbastering van het Arabische *Djebel al Tarik* (rots van Tarik). Hoewel de legerleiding in handen was van Arabische officieren, bestond het merendeel van zijn expeditie uit Noord-Afrikaanse Berbers. De expeditie boekte op korte tijd veel succes. Zowel lokale adel als plaatselijke bevolking van het huidige Spanje viel massaal voor de nieuwe machtshebbers. Ze brachten immers heel wat vlakken een hogere cultuur mee. Samen met de Berbers werden immers heel wat zaken uit de Arabische wereld geïmporteerd: rijst, abrikozen, aubergines. Het vond allemaal geleidelijk aan zijn weg naar Europa. Op korte tijd slaagden deze nieuwkomers erin om van grote delen van Spanje vruchtbaar landbouwgebied te maken. Geavanceerde irrigatietechnieken uit het Midden-Oosten betekenden een echte doorbraak voor de economie van het Iberisch schiereiland.

Hoewel de meeste bewoners van het Iberische schiereiland al enkele eeuwen vertrouwd waren met het ariane⁴ christendom, vielen ze massaal voor de islam. Dit gebeurde veel sneller dan in de Maghreb, waar de meeste veroveraars vandaan kwamen. Op minder dan een generatie was de helft van de bevolking geïslamiseerd. De hardnekkigheid waarmee veel van deze pas bekeerde Berbers zich vastklampten aan hun godsdienst doet denken aan de manier waarop veel moslims een houvast zoeken in hun godsdienst in een samenleving waarin ze zich vreemd voelen: het gaf hen een houvast. Toch waren deze veroveraars in eerste instantie vooral op zoek naar economische kansen, het waren eerder gelukzoekers dan missionarissen.

Na de verovering van wat de moslims zelf Al Andalus gingen noemen zetten ze ook een expeditie op naar West-Europa. Ze waagden zich tot Narbonne in de Languedoc. Later trokken ze ook naar Toulouse, en via Bordeaux strandden ze uiteindelijk in 732 bij Poitiers. Daar verloren ze de beroemde veldslag tegen Karel Martel. Dat deze veldslag de geschiedenis inging als de definitieve overwinning van 'Europa' tegen 'de islam' heeft meer te maken met hagiografische geschiedschrijving dan met een eerlijke weergave van de feiten. In 732 was immers al langer duidelijk dat de moslims niet wilden inzetten op een langdurige kolonisatie van Frankrijk. Het was er te nat, te koud, en vooral was er te weinig buit te rapen. Dan bood de kolonisatie van het Iberisch schiereiland veel meer mogelijkheden.

In de 8e, 9e en 10e eeuw ontstond in het huidige Spanje en Portugal een bijzonder rijke beschaving die zonder meer de meest ontwikkelde van heel Europa was op dat moment. In de grote steden van Al Andalus leefden christenen, Joden en moslims op een uitzonderlijke manier samen onder één gezag. Overal waren moslims heer en meester, steeds echter werden christenen en Joden bij het bestuur betrokken en kregen ze belangrijke maatschappelijke posities als wetenschapper of handelaar. De aanvoer van Berberse

bevolkingsgroepen uit de Maghreb zorgde gedurende eeuwen voor een constante aanvoer van gezagsgetrouwe legereenheden. Heel vaak bleven deze immigranten na hun dienst in Al Andalus wonen. Ze trouwden er, kregen er kinderen, en kregen er vaak ook een stuk land om te bewerken. Eeuwenlang zouden duizenden dorpen en gehuchten over het hele Iberische schiereiland bevolkt blijven met een bevolking die hoofdzakelijk islamitisch was. Wie vandaag de landkaart bestudeert, struikelt over de plaatsnamen waarvan de oorsprong Arabisch is.

Marokkaans bestuur op het Europese vasteland

Rond het jaar 1000 verbrokkelde de macht van het kalifaat van Cordoba. De kleine moslimkoninkrijkes die daaruit voortkwamen, konden het niet zelfstandig redden tegen de christenen uit het noorden. Ze riepen daarom de hulp in van geloofsgenoten uit Noord-Afrika. De militaire zwakte van de kleine koninkrijken, zowel de islamitische als de christelijke, was zo frappant dat de Almoravidendynastie⁵ het grootste gedeelte van het Iberische schiereiland veroverde. Net als in de Romeinse tijd vormde de Middellandse Zee geen onneembare barrière. De uit de zuidelijke woestijngebieden afkomstige nieuwe machtshebbers werden echter niet met open armen ontvangen in Al Andalus. Niet alleen de christenen en Joden, maar ook de plaatselijke moslims hadden het vaak erg moeilijk met de strenge religieuze standpunten van de Almoraviden. De *convivencia*, het ongedwongen samenleven van de drie grote godsdiensten, was ten einde.

Toch vormde deze periode van Marokkaanse heerschappij over Spanje en Portugal niet zonder meer een periode van achteruitgang. In de 11^e, 12^e en 13^e eeuw leefden een aantal van de belangrijkste geleerden uit de middeleeuwen: Maimonides, Avicenna, Averroës... Het waren grote geesten die de rijkdom van hun cultuur vorm gaven. Ze brachten syntheses van de wetenschap uit het Verre of Midden-Oosten, en voegden daar ook eigen observaties en kritische bedenkingen aan toe. De vakgebieden waarin zij werkten, zoals geneeskunde, sterrenkunde of wiskunde, waren op dat moment elders in Europa nog nauwelijks ontwikkeld. Al deze wetenschappers beschouwden zich als echte Andalusiërs, maar toch leefden en werkten ze vaak ook op verschillende andere plaatsen in de Arabische wereld. De universiteiten in Cairo en Fez en de koninklijke hoven van Marrakesh of Damascus waren oases die ervoor zorgden dat deze Europeanen tot volle intellectuele bloei konden komen. De rol van de Maghreb was daarbij uiteraard erg groot omdat Andalusië toen van daaruit bestuurd werd.

De reconquista, een keerpunt voor Spanje en ver daarbuiten

De slag bij Las Navas de Tolosa (1212) in het zuiden van Spanje was het beslissende keerpunt waarna de moslimdominantie in Spanje ten einde liep. Na de overwinning van een coalitie van christelijke legers slaagde de Almohadendynastie⁶ er niet lang meer in om haar overwicht in Zuid-Spanje te behouden. Toen de Almohaden enkele decennia later zelf ook ten onder gingen in het moederland waren de overblijvende kleine rijkjes nog slechts een makkelijke prooi voor de Castilianen en Aragonezen. Enkel bij Granada bleef nog verschillende eeuwen een klein koninkrijk bestaan dat door moslims bestuurd werd. Deze christelijke *reconquista* zorgde uiteraard voor sterke migraties in

alle richtingen. Heel wat moslims vreesden de nieuwe christelijke heersers. Dit zorgde voor een exodus richting de grote steden van het huidige Marokko. In bijvoorbeeld Tetouan, Fez en Marrakesh ontstonden echte Andalusische wijken waar de gevluchte Andalusiers zich vestigden. Vaak werden zij door de plaatselijke bewoners met een scheef oog bekeken wegens hun afwijkende dialect en om hun vreemde gewoonten. Ook in de andere richting migreerden heel wat mensen. Gelukzoekers, christenen en Joden, uit het noorden van Spanje en zelfs uit andere delen van Europa, kwamen zich op uitnodiging van de machthebbers vestigen in de nieuw veroverde gebieden om de plaats van de migranten in te nemen.

Op het eerste zicht lijken de late middeleeuwen (ca. 1200-1500), waarin de moslimheerschappij uitgedaagd werd en ten onder ging, geen periode waarin Marokko sterke invloed uitoefende op Europa. Toch is het omgekeerde waar. Net aan de verschuivende grenzen tussen heerschappij van moslims en christenen vond de rijkste culturele overdracht plaats.

Net aan de verschuivende grenzen tussen heerschappij van moslims en christenen vond de rijkste culturele overdracht plaats. Geleerden uit heel Europa bestudeerden er allerlei zeldzame teksten uit de klassieke oudheid of uit het Oosten die elders in Europa onvindbaar waren. Het zorgde voor ongeëvenaarde impulsen tot diep in christelijk Europa.

Toen Toledo in 1085 veroverd werd door christelijke legers, werd de stad al gauw een vertaalcentrum waarnaar geleerden uit heel Europa afzakten om Arabisch te leren. Ze bestudeerden er allerlei zeldzame teksten uit de klassieke oudheid of uit het Oosten die elders in Europa onvindbaar waren. Het zorgde voor ongeëvenaarde impulsen tot diep in christelijk Europa. De wetenschap maakte dankbaar gebruik van de kennis uit het zuiden. Zo legde het astrolabium, waarmee de stand van de sterren gemeten werd, de basis voor de ontdekkingsreizen in de 15^e eeuw. Kennis van anatomie opende mogelijkheden voor humanis-

ten zoals Andreas Vesalius. De filosofie van Averroës over de rol van de menselijke ratio zorgde voor een eerste voorzichtige breuk tussen theologie en rationalisme. De Vlaamse filosoof Ziger van Brabant verdedigde met vuur het Averroïsme aan de universiteit van Parijs, maar werd uiteindelijk door de inquisitie veroordeeld na kritiek van Thomas van Aquino.

De ontdekkingsreizigers bedreigen het Marokkaans vasteland

Tegelijk met de verspreiding van de kennis uit de Arabische wereld, taande de macht van Marokko als regionale macht. Vanaf de 15^e eeuw wedijverden Portugal en Spanje⁷ alsmaar meer om de handelsweg naar Indië in handen te krijgen. Daarbij was het huidige Marokko voor beide landen een belangrijke halte. In 1492, na de verovering van Granada, de laatste moslimstad op het Spaanse vasteland, zag Fernando II van Aragon geen reden om zijn veroveringstocht te stoppen. Hij deed verschillende pogingen om ook aan de overkant van de Middellandse Zee stukken land te veroveren. De steden Ceuta en Melilla die de meeste Marokkanen vandaag nog steeds als Marokkaans grondgebied beschouwen, blijven daardoor tot op vandaag Spaans grondgebied in Afrika. Toch waren het vooral de Portugezen die een bedreiging vormden voor Marokko in de 15^e en 16^e eeuw. Voortdurende interne strubbelingen maakten de sultans in Fez onmachtig tegenover de Portugese dreiging langs de Atlantische kust. Portugal slaagde erin om

op slechts enkele decennia tijd alle belangrijke havensteden buit te maken. Ze vormden daarmee handelsposten op hun route naar Kaap de Goede Hoop, en later ook naar Indië. De Portugezen hadden nooit de ambitie om tot een echte kolonisatie van het binnenland over te gaan, maar slaagden er wel in om een langdurige stempel te drukken op de steden die ze in handen kregen. Vooral in het huidige Essaouira en El-Jadida, twee steden die tot de 18^e eeuw in Portugese handen bleven, lijkt men ook vandaag nog rond te wandelen in Porto of Lissabon.

Joden en moslims uit Spanje, collectieve verbanning

Tegelijk met de geopolitieke machtswissel van de 15^e en 16^e eeuw, vond in Spanje en in Portugal ook een beleidswijziging plaats tegenover hun culturele minderheden. In 1492 werden alle Spaanse Joden uit het land verbannen. Kleinere groepen vestigden zich in Londen, Amsterdam en Antwerpen. Het merendeel bleef dichterbij en trok naar de andere kant van de Middellandse Zee. Ze vonden een nieuwe thuis in de Joodse wijken van zowat alle steden. In de loop van de 16^e eeuw werden ook alle Spaanse moslims verplicht om zich te bekeren tot het christendom. Dat zorgde ervoor dat de moslims hun geloof enkel nog binnenskamers, in het geheim, konden beleven. Net om dit tegen te gaan ontstond bij Spaanse christenen de gewoonte om hun geloof erg sterk buitenshuis te tonen. Ze droegen kruisjes, liepen mee in processies, en aten erg ostentatief varkensvlees op openbare plaatsen. Wie vandaag in Spanje rondloopt, merkt dat deze gewoonten diep verankerd zijn in de tapascultuur met varkensworst en -ham, en in de *matamoros*processies⁸.

Tegelijk met de geopolitieke machtswissel van de 15^e en 16^e eeuw, vond in Spanje en Portugal ook een beleidswijziging plaats tegenover hun culturele minderheden. In 1492 werden alle Spaanse Joden uit het land verbannen. In de loop van de 16^e eeuw werden alle Spaanse moslims verplicht om zich te bekeren tot het christendom.

Toen echter bleek dat deze bekeringen niet of slechts nominaal gebeurden, gingen de kerkelijke en politieke overheden over tot vervolgingen. De inquisitie moest stiekeme moslims ontmaskeren en berechten. Steeds weer was de verplichte bekering tot het christendom het ultieme doel. Toen zelfs dit paardenmiddel niet bleek te werken werd in 1608 beslist om alle overblijvende moslims uit Spanje te verbannen. Iets later namen ook de Portugezen een gelijkaardige maatregel. Het gevolg van deze beslissingen was een exodus van ruim een half miljoen Spaanse en Portugese moslims naar Noord-Afrika. Voortaan konden Spanje en Portugal zonder meer claimen christelijke naties te zijn. Het spreekt voor zich dat ook deze massale migrantenstroom een sterke Europese invloed uitoefende in hun nieuwe thuisland.

Tezamen met de ontluikende wereldhandel in de 16^e eeuw ontstond een nieuw soort economie langs de Noord-Afrikaanse kust. Het gebied stond op dat moment in Europa nog niet bekend als Marokko, maar als Barbarije. Dat sloeg zowel op de Berberse bewoners als op het vermeend barbaarse karakter ervan. In verschillende kustplaatsen ontstonden roversneden waar kleine vinnige schepen klaarlag om de rijke koopmannschepen te kapen van zodra deze naderden. Naast de materiële buit waren de kapers ook uit op passagiers die als slaven doorverkocht konden worden. Toen deze overvallen succesvol bleken, ondernamen de zeerovers ook strooptochten in ruime delen van de Atlantische

ocean en de Middellandse Zee. De Barbarijse zeerovers werden eeuwenlang een begrip en gingen al snel een rol spelen in allerlei legendes en verhalen.

Anders dan traditionele piraterij was dit geen activiteit voor vogelvrijverklaarden. Langs de Marokkaanse kusten werd de kaapvaart getolereerd als een legitieme activiteit, vaak werd ze zelfs actief gesteund door de plaatselijke of nationale overheden. Zo ontstond rond Rabat een dwergstaatje dat louter op de kaapvaart overleefde. Verschillende van de vooraanstaande kapers waren daarbij overigens overgelopen Europeanen die zich om allerlei redenen wilden wreken op de Europese koopvaardijsschepen. Veel uit Spanje verbannen moslims namen met plezier wraak op de rijke zilvervloeden die terugkwamen vanuit Zuid-Amerika. De Verenigde Provinciën gingen tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) zelfs een bondgenootschap aan met de Barbarijse zeerovers om zich af te zetten tegen de Spanjaarden. Kapiteins van Nederlandse afkomst zoals Jan Janszoon van Haarlem waren van onschatbare waarde als er een Europees schip in het vizier kwam. Zonder het zo strategisch te bedoelen werd de Marokkaanse kaapvaart een handig instrument in de machtsstrijd tussen de Europese handelsnaties.

Marokko onder druk van het economisch imperialisme

In de 19^e eeuw brak voor Marokko, net zoals voor de rest van Afrika, de tijd van het Europese imperialisme aan. Terwijl de Spaanse en Portugese territoriale dreiging in de 15^e en 16^e eeuw nooit erg veel verlies aan land hadden opgeleverd, zou Marokko in de loop van de 19^e en 20^e eeuw wel stilaan ten prooi vallen aan verschillende Europese grootmachten. Eerst kwam de economische dominantie, dan volgde ook de politieke overheersing. Vooral Frankrijk had zijn oog laten vallen op het land. Na de annexatie van Algerije in 1830 was dit land niet gewoon een kolonie, het was Frans grondgebied. Het lag dan ook voor de hand dat de Fransen hun invloed ook wilden doen gelden in het buurland waarvan ze wisten dat het gezag van de sultans voortdurend bedreigd werd door interne strubbelingen. Ook Groot-Britannië en Duitsland deden echter pogingen om invloed te winnen. Ze sloten allen vrijhandelsverdragen waardoor Europese bedrijven het recht kregen om activiteiten te ontplooiën zonder veel belastingen te betalen. Deze verdragen boden Europese ondernemers de kans om mooie winsten te maken, maar wekten erg veel weerstand op bij de plaatselijke bevolking die immers straatarm bleef. In deze periode werd 'Europees' in Marokko synoniem voor

'verdacht', het werd immers geassocieerd met de collectieve verarming van het land, en het stond ook symbool voor het verlies van de eigen tradities. Slechts een klein deel van de bevolking kon mee profiteren van het verhaal van economisch imperialisme. De vrijhandelsverdragen zorgden er bovendien voor dat de machtsbasis van de sultans stilaan onderuitgehaald werd. De dalende belastingsinkomsten zorgden er immers voor dat de sultans niet langer over voldoende financiële middelen beschikten om recht en orde in het land te handhaven.

Terwijl de Spaanse en Portugese territoriale dreiging in de 15^e en 16^e eeuw nooit erg veel verlies aan land hadden opgeleverd, zou Marokko in de loop van de 19^e en 20^e eeuw wel stilaan ten prooi vallen aan verschillende Europese grootmachten. Eerst kwam de economische dominantie, dan volgde ook de politieke overheersing.

Het Franse en Spaans protectoraat

In de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog versnelde de roep om een invulling van het machtsvacuüm in Marokko. Hoewel de Fransen eigenlijk gehoopt hadden het hele land in handen te krijgen, zorgde de concurrentie met de Britten ervoor dat ze het land toch nog moesten delen. Vooral de straat van Gibraltar mocht niet in Franse handen komen, en daardoor kregen in 1912 de Spanjaarden het noorden van Marokko en een woestijnachtig stuk ten zuiden van Agadir in handen. De Fransen konden claimen dat ze *le Maroc utile* in handen hadden. Slechts enkele jaren laten vochten naar schatting 34 000 soldaten aan de ijzer onder de Franse vlag. De Eerste Wereldoorlog was ook een koloniale oorlog.

Het Franse protectoraat van Marokko verliep echter niet zonder slag of stoot. Hubert Lyautey, de eerste *resident*, voelde erg goed aan dat hij de harten van de Marokkanen alleen maar kon winnen als hij voldoende respect betoonde voor de plaatselijke gebruiken. Hij gaf daarom de opdracht om het grootst mogelijke respect te betonen voor tradities. Zo liet hij de ramadan wettelijk verankeren, en maakte hij heel wat moslimheiligdommen verboden terrein voor christenen. Toch wekte het bewind van de Fransen toch ook heel wat weerstanden op. Het Spaanse bewind in het noorden van het land deed dat zo mogelijk nog meer.

In 1921 kwam het in het Rifgebergte tot een gewapende opstand waardoor Fransen en Spanjaarden zich genoodzaakt zagen om grootse middelen in te zetten. De Rifoorlog werd het grootste koloniale conflict waar de Fransen zich tot dan toe in hadden gewaagd. In Spanje leidde het tot voortdurende regeringscrisisen en uiteindelijk tot een geslaagde militaire staatsgreep. Noch het massaal inzetten van troepen, noch het gebruik van chemische wapens bleken voldoende om *la republique du Rif* van Al Khattabi klein te krijgen. Pas toen na vijf jaar de Fransen en de Spanjaarden hun wederzijdse afkeer opgaven, en er al 100 000 burgers om het leven gekomen waren, werden de Berberse troepen dan toch verslagen.

Ondanks de weerstand tegen de Europese bezetting lieten de koloniale toch ook een grote Europese erfenis na in Marokko. Steden als Casablanca en Rabat kregen een nieuw gezicht, Marokkaanse consumenten leerden nieuwe goederen kennen, en de landbouw en industrie kregen een grondige facelift. De belangrijkste vernieuwing was echter wellicht de mogelijkheid tot sociale mobiliteit die de Europese levensstijl leek te bieden. Wie zich de taal en de gewoontes van de Europeanen eigen maakte, had meer kansen op een mooie promotie bij de overheid of in het bedrijfsleven. Er ontstond dan ook een hele klasse van Marokkanen die nadrukkelijk de tradities overboord gooide en zich zo snel mogelijk Europeaniseerde. Ook vandaag nog bestaat bij vele middenklassers deze antitraditionele tendens. In het grootste deel van het land is Frans ook nu nog de tweede taal. In het noorden van het land is het eerder het Spaans dat die rol vervult. Berberse en Arabische bevolkingsgroepen slagen er vaak in om in deze talen te communiceren met elkaar, en ook de media, een stuk van het bedrijfsleven en de openbare weg blijven deels Franstalig.

Besluit

De gelukzoekers die er in de jaren na de onafhankelijkheid voor kozen om Marokko te verlaten, waren meestal afkomstig uit rurale gebieden waar de tijd al erg lang leek te hebben stilgestaan. Wie in de stad woonde, en al langer in contact was met de Europese *way of life*, leek veel moeilijker te verleiden tot een bestaan in West-Europa. Dit contrast maakte de schok voor deze migranten natuurlijk extra zwaar. Het droeg er ook toe bij dat het imago van *de Marokkaan* op de plaatsen waar ze terechtkwamen sterk vertekend werd. Merkwaardig genoeg houdt het toerisme naar Marokko, dat sinds de goedkope vliegtuigreizen van de jaren 80 en 90 explodeerde, dit beeld in stand. Europese toeristen vergapen zich met veel gevoel voor romantiek aan de beelden van het artisanale Marokko waar de tradities al eeuwenlang zouden overleven. Ondertussen zorgen de euro's die deze toeristen er spenderen ervoor dat veel Marokkanen deze tradities juist achterlaten. De stadsgidsen met hun djellaba leiden overdag toeristen rond in de medina, de oude stad. Ze laten hen daar proeven van de traditionele munththee of van stooftjes die ze opgediend krijgen in prachtige aardewerken tajines. 's Avonds gooien deze mannen hun djellaba af, en gaan ze op lawaaierige boulevards koffie drinken en een ijsje eten. Ze spelen dan met hun smartphone of kijken gebiologeerd naar het voetbal van de Champions League.

Wie bereid is om twee millennia Marokkaanse geschiedenis met enige aandacht te bestuderen, kan niet anders dan vaststellen dat het land al eeuwenlang een kruispunt is van de Afrikaanse en Arabische culturen met die van Europa. Marokko is al die eeuwen beïnvloed door haar contacten met Europa. Van de eerste contacten onder het Romeinse rijk, tot de huidige stroom van toeristen die met goedkope vliegtuigen het land bezoeken, telkens weer lieten de Europeanen een stukje Europa achter in het land. En ook het omgekeerde geldt. De gastarbeiders die sinds de jaren 60 naar Europa kwamen, waren lang niet de eerste Marokkaanse migranten in Europa. Eeuwen voordien hadden hun voorgangers al een rijke bloeiende beschaving voortgebracht op het Europese vasteland, waarvan het erfgoed behoort tot het meest fundamentele erfgoed van de Europese geschiedenis. Wie dus vandaag terugblijkt op 50 jaar migratie kijkt slechts terug op een heel beperkt stukje van de rijke interactie tussen Marokko en Europa.

Bio

Wouter Smets is historicus. Hij werkt in de lerarenopleiding en is auteur van verschillende leerboeken geschiedenis. Hij is ook actief in de transitiebeweging.
Smetswouter@hotmail.com

Literatuurlijst

- Abitbol, M., *Histoire du Maroc*, Parijs, 2009.
 Courcelle-labrousse, V., en Marmie, N., *La Guerre du Rif*, Parijs, 2008.
 Gonzalez ferrin, E., *Historia general del Andalus*, s.l., 2006.
 Kaddouri, A., *Le Maroc et l'Europe, problematique du dépassement (15e-18e siècles)*, Casablanca, 2012.
 Larbi El Harras, M., *Maroc-Belgique, de l'avantage comparatif naturel à l'avantage comptétitif*, Rabat, z.d.
 Lugnan, B., *Histoire du Maroc*, Parijs, 1992.
 Ray, J., *La frontera sefardi. La reconquista y la comunidad judia en la espana medieval*, Madrid, 2009.

Eindnoten

1. We gebruiken hier de term Marokko hoewel deze term eigenlijk pas dateert van de 15e eeuw. Het was een verbastering van naam van de stad Marrakesh, die lange tijd de hoofdstad was van het rijk. In de Romeinse tijd werd de provincie aangeduid als Mauretania Tingitania, vanaf de islamitische verovering werd het gebied meestal omschreven als 'Al Maghreb al Aqsa'. Dit betekent zoveel als 'het uiterste westen'. In de tekst gebruiken we waar mogelijk de eigentijdse benaming.
2. De provincie was voordien een vazalstaat van het Romeinse rijk onder bestuur van Juba II, schoonzoon van Marcus Antonius en Cleopatra. Zijn zoon Ptolemaus werd veroordeeld door Caligula. Volgens de legende zou deze jaloers geweest zijn op diens prachtige paarse mantel waarmee in Rome in het openbaar verschenen was.
3. In de jaren na de dood van de profeet Mohammed explodeerde het islamrijk. Op minder dan een eeuw tijd werd een rijk tot van Afganistan tot Marokko veroverd. De pogingen om de Maghreb te veroveren liepen echter moeilijker dan voorzien. Er waren niet minder dan 8 expedities nodig voor de Magreb duurzaam geïslamiseerd werd. Het gebied bleef ook niet lang onder Arabisch bestuur. In 740-742 revolteerden de Berbers al met succes tegen de vreemde overheersing.
4. Deze vroege variant van het christendom bestreed de opvatting van Jezus Christus goddelijk was. Ze werd dan ook vurig bestreden door de katholieke kerk. Vanuit dit optiek is het erg vreemd om de latere reconquista als een herovering voor te stellen. Spanje was voor de reconquista immers nooit katholiek geweest.
5. De Almoraviden (1040-1147) waren Berbers afkomstig uit de Sahara. Onder impuls van Ibn Yassin veroverden ze eerst de karavaanstad Sijilmassa, en stichtten ze later Marrakesh. Ondanks de islamitische drijfveer van hun veroveringen stonden de Almoraviden meestel erg open voor de wetenschappen.
6. De Almohaden (1121-1269) waren Berbers uit het Atlasgebergte, zij waren afkomstig van een andere stam dan hun voorgangers de Almoraviden. Prediking van Ibn Toemart en veroveringen van Abd Al Mumin brachten het Almoravidenrijk ten val. Zij oogstten zowel succes als weerstand met hun strenge islamintepretatie die hoofddoeken voor vrouwen oplegde, of het drinken van wijn verbood.
7. Vanaf deze periode kunnen we over Spanje spreken. Door het huwelijk van Fernando II van Aragon en Isabella van Castilië werden hun rijken immers verenigd tot één land.
8. Op veel plaatsen in Spanje worden religieuze optochten gehouden waarbij de herinnering aan de reconquista wordt levendig gehouden. Deze matamoros-processies, letterlijk vertaald 'dood de moren', tonen belangrijke scènes uit de strijd tegen de moslims waarbij deze vaak erg karikaturaal worden voorgesteld. Ze lokken duizenden toeristen.